

Χάρτες

ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ, ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΤΕΥΧΟΣ
ISSUE

39

ΕΤΟΣ
YEAR

2024

ISSN: 1109-5008
e-ISSN: 2944-9847

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας
και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Επιστημονικό Περιοδικό

αειχώρος

Διεύθυνση:

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Περιοδικό ΑΕΙΧΩΡΟΣ

Πεδίον Άρεως, 383 34 ΒΟΛΟΣ

<http://www.aeihoros.gr>

e-mail: aeihoros@uth.gr

Επιμέλεια έκδοσης: Νεκταρία Σαρρή

Σχεδιασμός εξωφύλλου: Γιώργος Παρασκευάς-Παναγιώτης Μανέτος

	Σαμαράς Νικόλαος	6
Η διαμόρφωση του διεθνούς θεσμικού πλαισίου για την προστασία της ιστορικής κληρονομιάς των πόλεων. 60 χρόνια από τη Χάρτα της Βενετίας		
	Γεμεντζή Γεωργία	27
Μια κριτική επισκόπηση της σχέσης πολεοδομικού σχεδιασμού και του συστήματος των χρήσεων γης στην Ελλάδα: διαχρονική εξέλιξη, προκλήσεις και σκέψεις για το μέλλον		
	Τριανταφυλλόπουλος Νικόλαος, Τσιάλτας Βαλάντης	50
Η χωρική προοπτική διερεύνηση (territorial foresight) και το ελληνικό σύστημα χωρικού σχεδιασμού		
	Λεβέντη Θεοδοσία	65
Οι προσδιοριστικοί παράγοντες της εγκληματικότητας στην Ελλάδα -μία εμπειρική διερεύνηση		

Η χωρική προοπτική διερεύνηση (territorial foresight) και το ελληνικό σύστημα χωρικού σχεδιασμού

Τριανταφυλλόπουλος Νικόλαος

Επικ. Καθηγητής, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Τσιάλτας Βαλάντης

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Περίληψη

Ο χωρικός σχεδιασμός καλείται να ρυθμίσει τη χωρική προβολή περίπλοκων και δυναμικών κοινωνικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών ζητημάτων, με χωρικές επιπτώσεις και εξαρτήσεις. Επιδιώκει να δημιουργήσει ένα πλαίσιο βιωσιμότητας και ανθεκτικότητας για το χώρο, μέσα σε ένα περιβάλλον αυξανόμενης αστάθειας και κινδύνων, προσπαθώντας να διαμορφώσει το επιθυμητό μέλλον και λιγότερο να επηρεάσει εκείνο που είναι πιθανό να διαμορφωθεί. Προοδευτικά αναδύεται διεθνώς μια νέα προσέγγιση, που σκοπό έχει να ενισχύσει το χωρικό σχεδιασμό, η Εδαφική Προοπτική Διερεύνηση (Territorial Foresight), που αποτελεί μια σύνθετη αντίληψη για τη χωρική αντιμετώπιση κάθε φύσεως θεμάτων που είναι πιθανό να προκύψουν στο μακροπρόθεσμο μέλλον. Η προσέγγιση αυτή συνίσταται σε ένα δομημένο σύνολο συμμετοχικών δράσεων για τη διαμόρφωση οραμάτων και στρατηγικού σχεδιασμού, που επιτρέπει σε όσους σχεδιάζουν το χώρο να εξετάζουν, και να διαμορφώνουν το μεσο-μακροπρόθεσμο μέλλον των περιφερειών ή πόλεων, μέσα από τη θεώρηση περίπλοκων θεμάτων. Ακολουθεί δυναμικές και ευέλικτες διαδικασίες και προσεγγίσεις, δημιουργικές, δημοκρατικές και συμμετοχικές, που θέτουν τους πολίτες στο επίκεντρο της χωρικής ανάπτυξης και βασίζονται στην αρχή της απρόβλεπτης αλλαγής. Όλο και συχνότερα προτείνεται η ενσωμάτωση της Προοπτικής Διερεύνησης στον τυπικό χωρικό σχεδιασμό. Οι διαδικασίες εκπόνησης Χωρικών Σχεδίων στην Ελλάδα περιλαμβάνουν στοιχεία που θα επέτρεπαν την αξιοποίηση των μεθόδων τις μεθόδους της Προοπτικής Διερεύνησης και την αξιοποίηση των ευρημάτων της. Η εκπόνηση τέτοιων μελετών στα ανώτερα επίπεδα του σχεδιασμού και για σημαντικά αστικά κέντρα θα μπορούσε να ενισχύσει την αποτελεσματικότητα των σχεδίων.

Λέξεις κλειδιά

Χωρική Προοπτική Διερεύνηση, Χωρικός σχεδιασμός, Χωρική Ανάπτυξη.

Territorial foresight and the greek planning system

Abstract

Spatial planning is called upon to regulate the spatial projection of complex and dynamic social, economic and environmental issues, with spatial impacts and dependencies. It seeks to create a framework of sustainability and resilience for the space, in an environment of increasing instability and risk, trying to shape the desired future and less influencing the future that is likely to be shaped. However, an alternative approach to spatial planning is progressively emerging internationally, that of Territorial Foresight, which is a more complex concept for the spatial treatment of all kinds of issues that are likely to arise in the long-term future. This approach consists of a structured set of participatory visioning and strategic planning actions that enable spatial planners to consider and shape the medium and long-term future of regions or cities. It follows dynamic and flexible processes and approaches, creative, participatory and democratic, that put citizens at the center of spatial development and are based on the principle of unpredictable change. Increasingly, it is being proposed to incorporate Foresight into urban planning. The procedures of preparation of Spatial Plans in Greece include elements that would allow the use of Foresight methods and to utilize its findings. The preparation of such studies for the upper level plans for regions and important urban centers could enhance their effectiveness.

Key words

Territorial foresight, Spatial Planning, Spatial Development.

1.Εισαγωγή

Ο χώρος και ιδιαίτερα οι πόλεις αποτελούν δυναμικά και πολύπλοκα συστήματα που εξαρτώνται από πολλούς τοπικούς, εθνικούς και παγκόσμιους παράγοντες. Πλέον τα φαινόμενα και οι αλλαγές εκδηλώνονται με ταχύτατους ρυθμούς και μάλλον δύσκολα μπορούν να προβλεφθούν. Οι νέες κοινωνικές, οικονομικές, πολιτιστικές, πολιτικές και περιβαλλοντικές προκλήσεις έχουν συχνά έντονο χωρικό αποτύπωμα στο παρόν και θα έχουν και στο μέλλον. Κάποιες από αυτές ενδεικτικά είναι: η κλιματική αλλαγή, οι δημογραφικές αλλαγές, η μετανάστευση, η γεωπολιτική, η τεχνολογία, η φτώχεια, η οικονομική αστάθεια, η αυξανόμενη κοινωνικοοικονομική ανισότητα, ο αυξημένος κίνδυνος πανδημιών, η ενέργεια, οι δραστικές αλλαγές των χρήσεων γης. Κατά συνέπεια, ο σχεδιασμός σήμερα πρέπει να διαχειριστεί τη χωρική διάσταση πολύπλοκων και πολυδιάστατων ζητημάτων και αλληλεξαρτήσεων που δεν έχουν σαφή χωρικά όρια, και μέσα σε ένα περιβάλλον έντονης αστάθειας, να υποστηρίξει τη βιώσιμη ανάπτυξη και να αντιμετωπίσει πιθανούς κινδύνους. Συχνά όμως υποστηρίζεται ότι στερείται μιας αποτελεσματικής προσέγγισης που διερευνά τις επικείμενες εξελίξεις και υπολείπεται μιας πραγματικής συμβολής στη στρατηγική δράση, ελλείπει προσανατολισμού για το μέλλον (Hoogeveen & Ribeiro, 2011), ενώ επίσης είναι απρόθυμος να ασχοληθεί με το μακροπρόθεσμο μέλλον (Dixon κ.ά, 2018). Οι περισσότερες τρέχουσες πρακτικές χάραξης χωρικής πολιτικής είναι βραχυ-μεσοπρόθεσμες και ίσως ανεπαρκείς, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι είναι αναγκαστικά λανθασμένες (Zugasti κ.ά, 2011). Συχνά επίσης, παρατηρείται απροθυμία από τους σχεδιαστές του χώρου να υιοθετήσουν νέες προσεγγίσεις για θέματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν.

Είναι γεγονός ότι οι χωρικές επιπτώσεις όλων των φαινομένων και πολιτικών που ασκούνται, αλλά και κάποιες ιδιαίτερες συνθήκες που μπορεί να προκύψουν, δεν είναι δυνατόν να προβλεφθούν σε τοπικό επίπεδο (Hermant-de Callataÿ, 2011). Φαίνεται ότι υπάρχει πλέον η ανάγκη ανάπτυξης νέων προσεγγίσεων και διαμόρφωσης οραμάτων στο σχεδιασμό, με την από κοινού ανάπτυξή τους από όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη (Ratcliffe & Krawczyk, 2011, Hartmann, 2011), κάτι στο οποίο μπορεί να βοηθήσει σημαντικά η χρήση της Προοπτικής Διερεύνησης (American Planning Association, 2022). Θεωρείται ότι η αντίληψη των μελλοντικών προκλήσεων που θα πρέπει να αντιμετωπιστούν στο χώρο οφείλει να καθοδηγεί τους σχεδιαστές στην επεξεργασία των κατάλληλων πολιτικών και σχεδίων για το απρόβλεπτο μέλλον (American Planning Association, 2021). Εντούτοις, η λήψη αποφάσεων στο σχεδιασμό παραμένει ακόμη μια διαδικασία μάλλον μερικώς λειτουργική και αποτελεσματική και οι στρατηγικές που αναπτύσσονται δεν είναι ολοκληρωμένες (Ravetz, 2011, Ravetz & Miles, 2013).

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια προσπάθεια διερεύνησης της χρησιμότητας – ή αναγκαιότητας – της χρήσης της Προοπτικής Διερεύνησης στο χωρικό σχεδιασμό της χώρας. Στόχος της δεν είναι η παρουσίαση μεθόδων Προοπτικής Διερεύνησης (Georghίου κ.ά.), αλλά μια γενικότερη προσέγγισή της. Κατ' αρχήν επισημαίνεται η ανάγκη για νέα «εργαλεία» σχεδιασμού, προκειμένου αυτός να ανταποκριθεί καλύτερα στις σύγχρονες και – κυρίως – μελλοντικές προκλήσεις του. Στη συνέχεια, γίνεται μια σύντομη αναφορά στην Προοπτική Διερεύνηση και ιδιαίτερα στην Εδαφική Προοπτική Διερεύνηση. Τέλος, διερευνάται η χρησιμότητα χρήσης τέτοιων μελετών στην εκπόνηση χωρικών Σχεδίων.

2.Η ανάγκη νέων προσεγγίσεων του σχεδιασμού

Η πρόβλεψη αποτελεί εργαλείο του σχεδιασμού, που σκοπό έχει να προλάβει και να προβάλλει καταστάσεις για να ανταπεξέλθει στις απρόσμενες καταστάσεις του μέλλοντος, με βάση δεδομένα του παρελθόντος και του παρόντος. Υπάρχουν έως σήμερα, δύο κλασσικοί τύποι πρόβλεψης, η προβολή και η πρόγνωση (Cuhls, 2003). Η πρώτη αφορά την «προέκταση» παρελθοντικών καταστάσεων στο μέλλον, προσδιορίζοντας τις επιπτώσεις τους, υπό την προϋπόθεση ότι το σύστημα δεν έχει υποστεί αλλαγές. Η δεύτερη συνίσταται σε διαδικασίες δόμησης σεναρίων που ίσως συμβούν μελλοντικά και

στηρίζεται τόσο στην εμπειρία και την τεχνογνωσία των ειδικών, όσο και σε δεδομένα και θεωρίες (Γιουτζή & Στρατηγέα, 2011). Εφόσον όμως οι κοινωνίες αλλάζουν ταχύτατα, οι προβολές και προγνώσεις τελικά μπορεί να γίνονται σε λανθασμένη βάση (Hyndman & Athanasopoulos, 2018). Έτσι, τα «εργαλεία» αυτά έχουν πλέον καταστεί αναποτελεσματικά σε σημαντικό βαθμό, εξαιτίας της άντλησης των δεδομένων τους αποκλειστικά από το παρελθόν, και αυτό αποτελεί και τη μεγαλύτερη αστοχία των συμβατικών πολεοδομικών σχεδίων, αφού σχεδιάζουν το μέλλον σύμφωνα με τις λογικές του παρόντος, θεωρώντας το σχεδόν δεδομένο, και χωρίς να εισάγουν στοιχεία και γεγονότα που λόγω ήδη υπάρχοντων τάσεων είναι πιθανό να συμβούν και να επηρεάσουν καθοριστικά την υλοποίησή του (Conway, 2014). Αν και το μέλλον επηρεάζεται και διαμορφώνεται από το παρελθόν, είναι μάλλον ουτοπικό ο σχεδιασμός να στηρίζεται μόνο σε δεδομένα του παρελθόντος για να προβλέψει το απρόβλεπτο και πολυποικίλο μέλλον. Συνήθως, αυτό δεν του επιτρέπει να αναπτύξει ένα σαφές όραμα για το μέλλον, ενώ συχνά συμβαίνει να καταλήγει μια σχεδόν διεκπεραιωτική διαδικασία, κυρίως διευθέτησης συμφερόντων, και να μη δίνεται μια ισχυρή προοπτική στη χωρική ανάπτυξη. Κατά καιρούς έχουν γίνει προσπάθειες αλλαγής αυτής της προσέγγισης, με διερεύνηση των μακροπρόθεσμων τάσεων και επιπτώσεων των αποφάσεων, αλλά η παραγωγή σχεδίων σχετικά απλουστευμένων μάλλον παραμένει (Miles κ.ά., 2003).

Θεωρείται μάλλον βέβαιο ότι, οι καταστάσεις του μέλλοντος δε μπορούν να διαμορφωθούν μέσα από απλές προβλέψεις (forecast) και είναι αναγκαία νέα εργαλεία (American Planning Association, 2021) πιο ολοκληρωμένα και ίσως συμπληρωματικά των υπάρχοντων, που παρέχουν περισσότερες δυνατότητες. Είναι επίσης ανάγκη να υπάρξουν ολοκληρωμένες προσεγγίσεις για την όσο το δυνατόν καλύτερη αποκρυπτογράφηση της πολυπλοκότητας των διαφόρων καταστάσεων (UNDP, 2018). Ο σχεδιασμός πρέπει να είναι “ανοιχτός”, να εισάγει νέους και πολυδιάστατους τρόπους αντίληψης, και ίσως, να επιτρέπει τον πραγματικό έλεγχο των δημόσιων φορέων που παράγουν τα χωρικά και αναπτυξιακά σχέδια. Εκτιμάται επίσης ότι ο σχεδιασμός χρειάζεται μεγαλύτερη ελευθερία και ευελιξία, και οι χωροτάκτες-πολεοδόμοι πρέπει να γίνουν πιο τολμηροί και οραματιστές, προκειμένου να αποκτήσουν την ικανότητα να αντιμετωπίζουν τα ποικιλόμορφα ζητήματα που προκύπτουν, επιχειρώντας επιτυχέστερα τη διευθέτηση των χωρικών τους διαστάσεων (Hoogeveen & Ribeiro, 2011). Έτσι προοδευτικά, αναδύθηκαν νέες μεθοδολογικές προσεγγίσεις για την πιο αποτελεσματική διαχείριση προβλημάτων του σχεδιασμού, όπως αυτή της Προοπτικής Διερεύνησης, και η οποία αφενός απομακρύνεται από την τεχνική και στατική προσέγγιση του σχεδιασμού με βάση το παρελθόν, και αφετέρου διευκολύνει τη σύνδεση του παρόντος με το μακροπρόθεσμο μέλλον.

3. Οι Μελέτες του μέλλοντος (Futures Studies) και η Προοπτική Διερεύνηση (Foresight)

Οι Futures Studies αποτελούν τεχνικές για τη συστηματική μελέτη του πολλαπλού μέλλοντος και τη διερεύνηση των εναλλακτικών μελλοντικών εξελίξεων. Έχουν ως στόχο να κατανοήσουν τις κινητήριες δυνάμεις και δομές του ζητήματος που μελετάται και να προκαλέσουν την “αποκάλυψη” του μέλλοντος. Με μια σειρά από μελέτες για το μέλλον επιδιώκεται ο εντοπισμός και η κατανόηση των παραγόντων που θα προκαλέσουν την αλλαγή (Wendell, 1996a, 1996b). Αφορούν διαδικασίες διερεύνησης του πιθανού μέλλοντος, μέσω σεναρίων, συμπεριλαμβανομένης της ανάλυσης του κοινωνικοοικονομικού αντικτύπου τους, των αποφάσεων, των στόχων και του καθορισμού των βασικών στοιχείων που ενδέχεται να προκαλέσουν κάποιες ξαφνικές αλλαγές (Inayatullah, 2008). Μια τέτοια προσέγγιση στο πλαίσιο των Futures Studies, είναι και η Προοπτική Διερεύνηση (Foresight), η οποία σε αντίθεση με το βραχυπρόθεσμο σχεδιασμό, χρησιμοποιεί σεναρία και πολλές άλλες διερευνητικές μεθόδους, για την επεξεργασία προτάσεων και οραμάτων. Επίσης, περιλαμβάνει συμμετοχικές διαδικασίες που προσπαθούν να προσδιορίσουν και να εξηγήσουν τις επιπτώσεις που μπορεί να προκύψουν από αποφάσεις και ενέργειες που πρέπει να αναληφθούν (Gavigan & Scarolo, 2001).

Το Foresight είναι ένας όρος που δίνει έμφαση στην εναλλακτική μορφοποίηση του μέλλοντος (Hajazi, 2011, Godet, 2012). Γενικότερη παραδοχή του Foresight είναι ότι το μέλλον είναι υπό διαμόρφωση, και μπορεί να επηρεαστεί από οποιοδήποτε προβλέψιμο ή μη προβλέψιμο γεγονός ανά πάσα στιγμή (UNDP, 2018). Όμως επίσης γίνεται αποδεκτό ότι το μέλλον είναι αδύνατο να προβλεφθεί ολοκληρωτικά, λόγω της μη ύπαρξης επαρκών στοιχείων γι' αυτό. Ως στρατηγική Προοπτική Διερεύνηση (Strategic Foresight) ορίζεται η δομημένη διερεύνηση πολλαπλών μελλοντικών προοπτικών για τη λήψη αποφάσεων στο παρόν. Περιλαμβάνει την ανίχνευση αναδυόμενων αλλαγών, την ανάπτυξη και διερεύνηση μιας ποικιλίας πιθανών μελλοντικών σεναρίων, καθώς και τον εντοπισμό των δυνατοτήτων και των συνέπειών που μπορεί να προκύψουν από στρατηγικές και πολιτικές που εφαρμόζονται στο παρόν. Οι συμμετέχοντες στις διαδικασίες δεν πρέπει να δεσμεύουν τη σκέψη τους από τις υφιστάμενες καταστάσεις. Θεωρείται ότι η στρατηγική Προοπτική Διερεύνηση μπορεί να προσφέρει ένα ισχυρό έρεισμα για την ανάπτυξη μελλοντικών δημόσιων πολιτικών και να συμβάλει στην ετοιμότητα των υφιστάμενων πολιτικών, ιδιαίτερα στο πλαίσιο ενός περιβάλλοντος που είναι περίπλοκο και αβέβαιο (OECD, 2022). Για το λόγο αυτό, θα πρέπει να αποκτηθεί πολύπλευρη γνώση και να αναπτυχθεί στρατηγικό όραμα, που θα αντιμετωπίζει τις μακροπρόθεσμες κοινωνικές, οικονομικές, τεχνολογικές εξελίξεις και τις επιπτώσεις τους.

3.1 Η Εδαφική Προοπτική Διερεύνηση (Territorial Foresight)

Η Εδαφική Προοπτική Διερεύνηση είναι «ένα δομημένο σύνολο συμμετοχικών δράσεων για τη δόμηση οραμάτων και στρατηγικού σχεδιασμού, που επιτρέπει στους σχεδιαστές να κατανοούν τα συστήματα παραγωγής του χώρου και τη δυναμική τους (Brunet & Deller, 1993), καθώς επίσης να σκέφτονται, να εξετάζουν, να συζητούν και να διαμορφώνουν το μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο μέλλον των περιφερειών, επαρχιών ή πόλεων τους» (Zugasti κ.ά., 2011). Σημειώνεται εδώ η χρήση του όρου «εδαφική» Προοπτική Διερεύνηση, ο οποίος αναφέρεται στον καθολικό, συνολικό και πολυδιάστατο σχεδιασμό, αντί τυχόν του όρου «χωρική», ο οποίος θα την περιόριζε ίσως σε μια αυστηρά χωρική προσέγγιση (Torre, 2023).

Η Εδαφική Προοπτική Διερεύνηση καλείται να αντιμετωπίσει ζητήματα που σχετίζονται με την αστική ανάπτυξη, τις υποδομές, την ενέργεια, το περιβάλλον, τις μεταφορές, την αστική κινητικότητα, τη στέγαση, αλλά και κινδύνους και που δεν έχουν προβλεφθεί (Hartmann, 2011). Σύμφωνα με την American Planning Association (2021), με τη βοήθεια της Προοπτικής Διερεύνησης ο οραματισμός σαν διαδικασία μπορεί να ξεκινά από το μέλλον, να αναθεωρεί και να ανατροφοδοτεί την όλη λογική σχετικά με το τι πρέπει να γίνει στο παρόν, προκειμένου να επιτευχθούν τα επιθυμητά αποτελέσματα στο μέλλον. Η κατανόηση των πιθανών αλλαγών είναι υψίστης σημασίας για τον μακροπρόθεσμο σχεδιασμό του χώρου (10-20 χρόνια), αλλά και για τον πληρέστερο οραματισμό αυτού. Η προσθήκη του εργαλείου αυτού στο χωρικό σχεδιασμό είναι σημαντική, γιατί αναδεικνύει ένα στρατηγικό όραμα που προκύπτει από τις απόψεις όλων των συμμετεχόντων με διάλογο και διαπραγματεύσεις.

Ως αποτέλεσμα της Εδαφικής Προοπτικής Διερεύνησης προκύπτει μια πολυσύνθετη στρατηγική που βασίζεται σε συμμαχίες και συμφωνίες εταιρικής σχέσης (Zugasti κ.ά., 2011). Η επιτυχία του εργαλείου βασίζεται στην ανάπτυξη πλήθους σεναρίων που περιλαμβάνουν πολλές πιθανές, αλλά και φαινομενικά απίθανες καταστάσεις του μέλλοντος, και βοηθούν στην ανάπτυξη μακροχρόνιων και ολοκληρωμένων στρατηγικών. Εδώ και δεκαετίες, πολλές πόλεις και περιφέρειες εκπονούν μελέτες territorial foresight¹ (The Committee of the Regions, 2011, Dixon, 2022).

¹ Κοπεγχάγη 2015, Βρυξέλες 2040, Ελσίνκι 2030, 2050, Μπορντό Μητρόπολη 3.0, Μαδρίτη 2025 Περιφέρεια Ροδανού-Άλπεων 2025, Βισκάγια 2030, κλπ.

Η Εδαφική Προοπτική Διερεύνηση βασίζεται σε μια συνεχή διαδικασία συμμετοχής και αξιολόγησης δεδομένων από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς που δραστηριοποιούνται στην περιοχή που αναλύεται. Προσπαθεί μέσα από διαδικασίες να παρατηρήσει την εξέλιξη μακροπρόθεσμα, προκειμένου να προσδιοριστούν οι αναδυόμενες τάσεις που αναμένεται να παράγουν τις μεγαλύτερες αλλαγές στην περιοχή αναφοράς (Güell, 2009). Οι σχεδιαστές του χώρου θα πρέπει να αξιολογούν με ποιόν τρόπο οι διάφορες προοπτικές επηρεάζουν το χώρο και να αξιοποιούν καταλλήλως τα αποτελέσματά τους, εξειδικεύοντάς τα χωρικά (Ratcliffe & Krawczyk, 2011). Η χρήση της Προοπτικής Διερεύνησης στο χωρικό σχεδιασμό αφορά ένα σύνολο μελετών για το μέλλον που μπορούν να προδιαγράψουν τρόπους για την επίτευξη των στόχων του και να κινητοποιηθούν οι ενδιαφερόμενοι μέσω της σύνδεσης των αποφάσεων των διαφόρων ενδιαφερόμενων ομάδων μεταξύ τους, με τον καλύτερο δυνατό τρόπο (Daffara, 2011, Dixon κ.ά., 2018).

Πίνακας 1: Τα βασικά στοιχεία του Foresight χωρικού σχεδιασμού. Πηγή: Güell & Redondo (2012).

Στοιχεία Προοπτικής Διερεύνησης	Χαρακτηριστικό
Προοπτική σκέψη	Δομημένος τρόπος να σχεδιαστούν μακροπρόθεσμες ανάγκες των περιοχών
Όραμα	Εμπεριέχει το μελλοντικό στόχο που πρέπει να επιτευχθεί
Δράση	Αναπτύσσει και εφαρμόζει το στρατηγικό όραμα, μέσω λεπτομερών σχεδίων δράσης, επιτρέποντας να αντιμετωπιστούν οι τρέχουσες προκλήσεις με επιτυχία
Συμμετοχή	Ενσωματώνει διαδραστικές, συμμετοχικές μεθόδους που ενθαρρύνουν τη συζήτηση και την ανάλυση μέσα από ένα ευρύ φάσμα ενδιαφερομένων
Δικτύωση	Δημιουργεί νέα κοινωνικά δίκτυα για την ανταλλαγή ιδεών, εμπειριών και τεχνολογίας

Ακολουθώντας τη διαδικασία του Territorial Foresight, μπορούν να εντοπιστούν οι μακροπρόθεσμες τάσεις και να αναπτυχθούν στρατηγικές που να περιέχουν χαρακτηριστικά και στόχους βιωσιμότητας. Η ποιότητα τέτοιων προσεγγίσεων αξιολογείται από την ικανότητα δόμησης συλλογικών και ταυτόχρονα καινοτόμων και φιλόδοξων οραμάτων για το μέλλον των πόλεων που θα είναι επιθυμητά για τους κατοίκους αυτών (Puglisi & Marvin, 2002, Güell & Redondo, 2012).

Σύμφωνα με την Conway (2016), όταν ο σχεδιασμός ενσωματώνει την προσέγγιση της Προοπτικής Διερεύνησης, διαφοροποιείται αρκετά σε όλα τα στάδια του, σε ότι αφορά τον τρόπο αντίληψης των ζητημάτων και της αντιμετώπισης αυτών (Πίνακας 2).

Πίνακας 2: Η διαφορά στην αντίληψη της αντιμετώπισης ζητημάτων στο σχεδιασμό. Πηγή: Conway, 2016.

Αδρανής στρατηγική (Ανταπόκριση στην αλλαγή)	Προληπτική στρατηγική (Προοπτική αντίληψη του μέλλοντος)
Τι έχει συμβεί;	Τι συμβαίνει;
Τι προκάλεσε αυτό να συμβεί;	Τι οδηγεί την αλλαγή που θα επηρεάσει το μέλλον; Ποια θα μπορούσαν να είναι τα εναλλακτικά μέλλοντα;
Πως αντιδράμε τώρα;	Πώς θα μπορούσαμε να αντιδράσουμε σήμερα; Ποιες θα είναι οι επιπτώσεις των σημερινών ενεργειών μακροπρόθεσμα;
Τι θα κάνουμε;	Τι θα κάνουμε;

Έως σήμερα έχουν αναπτυχθεί πολλές προσεγγίσεις και μεθοδολογίες για την εφαρμογή της Προοπτικής Διερεύνησης (Conway, 2014). Σύμφωνα με την American Planning Association (2022) τα πιο σημαντικά μεθοδολογικά στοιχεία για το σχεδιασμό με foresight, περιλαμβάνουν τα ακόλουθα:

- Σάρωση τάσεων: έρευνα υφιστάμενων, αναδυόμενων και πιθανών μελλοντικών τάσεων (συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών, τεχνολογικών, περιβαλλοντικών, οικονομικών και πολιτικών τάσεων) και συναφών παραγόντων αλλαγής στο μέλλον.

- Ανίχνευση «σημάτων»: εντοπισμός των εξελίξεων στο απώτερο όμως μέλλον και σε γειτονικά επιστημονικά πεδία, εκτός του συμβατικού χώρου του σχεδιασμού, που ενδέχεται να επηρεάσουν το σχεδιασμό.
- Πρόβλεψη: εκτίμηση μελλοντικών τάσεων.
- Δημιουργία λογικών συνδέσεων: σύνδεση των τάσεων και σημάτων με τον προγραμματισμό για να εξερευνηθεί το πώς θα επηρεάσουν πόλεις, κοινότητες και τον τρόπο με τον οποίο οι σχεδιαστές του χώρου εργάζονται.
- Επεξεργασία σεναρίων: δημιουργία πολλαπλών εύλογων μελλοντικών καταστάσεων.

Τέλος, όπως επισημαίνει ο Cordobes (Cordobes, 2021), τα συμπεράσματα και σχέδια που προκύπτουν από την Προοπτική Διερεύνηση είναι αναγωγικά, συχνά δίνουν την ψευδαίσθηση μιας εδαφικής προοπτικής και στρατηγικής, αλλά δεν οδηγούν οπωσδήποτε σε παραγωγή χωρικής πολιτικής. Κατά τη γνώμη του, η αποτελεσματικότητα του εργαλείου της Προοπτικής Διερεύνησης έγκειται κυρίως στο ότι διαμορφώνει το πλαίσιο για να διατυπωθούν ερωτήματα και αμφιβολίες, να εκδηλωθούν αντιπαραθέσεις απέναντι σε κυρίαρχες ιδέες οι οποίες πιθανόν δεν είναι ρεαλιστικές, συντελώντας έτσι στην αναδιαμόρφωση των «όρων του παιχνιδιού» μεταξύ όσων εμπλέκονται (Cordobes & Gilli, 2018). Ταυτόχρονα, μέσω της Προοπτικής Διερεύνησης μπορούν να επιτυγχάνονται συναινέσεις και διευθετήσεις θεμάτων με γνωστικές, σχεσιακές, ακόμη και συναισθηματικές διαστάσεις, μέσω των οποίων δομούνται πλαίσια αναφοράς για την πολιτική δράση, εάν δεχθούμε ότι ο χωρικός σχεδιασμός είναι μια πολιτική διεργασία και δράση.

4.Η Προοπτική Διερεύνηση ως εργαλείο στρατηγικού σχεδιασμού

Στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, όπως και σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, λειτουργούν εδώ και δεκαετίες κυβερνητικές δομές Προοπτικής Διερεύνησης, με μεγαλύτερη ή μικρότερη επίδραση στις πολιτικές που εφαρμόζονται. Πρόσφατα δημιουργήθηκε μια τέτοια δομή και στην Ελλάδα.

Στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο πολλές Μονάδες ασχολούνται με θέματα Προοπτικής Διερεύνησης, οι οποίες σχετίζονται με το δίκτυο του Ευρωπαϊκού Συστήματος Ανάλυσης Στρατηγικής και Πολιτικής (ESPAS). Μία από αυτές είναι η Μονάδα Στρατηγικής Προοπτικής και Ικανοτήτων της Υπηρεσίας Έρευνας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου που ασχολείται με παγκόσμιες τάσεις και ευρύτερα ζητήματα, που λειτουργεί υπό την αιγίδα της Υπηρεσίας Έρευνας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (Joint Research Center JRC), μαζί με τη Μονάδα Στρατηγικής και Καινοτομίας και τη Μονάδα Σύνδεσης των Επιπέδων. Ένα από τα καθήκοντά της είναι να παράγει υλικό για τα μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με τις σχετικές παγκόσμιες οικονομικές και κοινωνικές τάσεις και τις επιπτώσεις τους για την Ευρωπαϊκή Ένωση (OECD, 2022)² Το JRC εκπονεί ετησίως το Strategic Foresight, το οποίο λαμβάνεται υπόψη στη διαμόρφωση των διαφόρων ευρωπαϊκών πολιτικών και στρατηγικών. Η μελέτη διεξάγεται μέσω μιας συμμετοχικής και διατομεακής διαδικασίας, υπό την καθοδήγηση των υπηρεσιών της Επιτροπής, και περιλαμβάνει διαβουλεύσεις με τα κράτη μέλη, συζήτηση με το ESPAS και εξωτερικούς ενδιαφερόμενους φορείς³.

² Επίσης, το Institute for Prospective Technological Studies (IPTS) είναι ένας φορέας υπό την αιγίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ο οποίος παρέχει στρατηγική υποστήριξη για την ανάπτυξη των πολιτικών της ΕΕ όσον αφορά την τεχνολογία, την οικονομία και την κοινωνία.

³ Η Έκθεση Στρατηγικής Προοπτικής Διερεύνησης για το 2022 αφορούσε την πράσινη και ψηφιακή μετάβαση στο νέο γεωπολιτικό πλαίσιο, και εστιάζει στην αλληλεπίδραση αυτών, λαμβάνοντας επίσης υπόψη το ανατρεπτικό και μεταβαλλόμενο γεωπολιτικό τοπίο. Υπογραμμίζει τον βασικό ρόλο που διαδραματίζουν οι ψηφιακές τεχνολογίες στους πέντε στρατηγικούς και περισσότερους τομείς εκπομπής αερίων θερμοκηπίου της Ευρώπης: ενέργεια, μεταφορές, βιομηχανία, κατασκευές και γεωργία. Περιγράφει επίσης 10 βασικούς τομείς δράσης για τη μεγιστοποίηση των συνεργειών και τη μείωση των εντάσεων μεταξύ των δύο μεταβάσεων προς το 2050.

Η Φινλανδία διαθέτει ένα από τα πιο εξελιγμένα συστήματα εκπόνησης foresight στον κόσμο, που αναπτύχθηκε μετά από μια οικονομική κρίση στις αρχές της δεκαετίας του 1990, αλλά και λόγω ανησυχιών για την εθνική ασφάλεια που σχετίζονται με τη γεωγραφική θέση της χώρας. Διαθέτει μονάδες foresight τόσο στην κεντρική εθνική κυβέρνηση όσο και στις περιφερειακές κυβερνήσεις, που μαζί με την ακαδημαϊκή κοινότητα, την κοινωνία των πολιτών και τον ιδιωτικό τομέα σχηματίζουν ένα περίπλοκο οικοσύστημα. Με τη συμμετοχή τόσων πολλών φορέων, το φινλανδικό οικοσύστημα Προοπτικής Διερεύνησης συνδυάζει προσεγγίσεις από κάτω προς τα πάνω και από πάνω προς τα κάτω με υψηλό βαθμό ένταξης των συμμετεχόντων μερών. Το Εθνικό Δίκτυο Προοπτικής Διερεύνησης της Φινλανδίας λειτουργεί υπό την εποπτεία του Γραφείου του Πρωθυπουργού σε συνεργασία με το Sitra, το Φινλανδικό Ταμείο Καινοτομίας (OECD, 2022).

Η Ολλανδία έχει μια πλούσια ιστορία στο foresight που συνδέεται με το πρωτοποριακό έργο της Royal Dutch Shell. Εξειδικευμένοι οργανισμοί είναι επιφορτισμένοι με την παροχή «στρατηγικής ανάλυσης πολιτικής» σε επιλεγμένους τομείς. Ένα κορυφαίο παράδειγμα είναι η Ολλανδική Υπηρεσία Περιβαλλοντικής Αξιολόγησης (PBL), αλλά και άλλες, όπως το Κεντρικό Γραφείο Σχεδιασμού, το οποίο διενεργεί foresights βάσει των αιτημάτων των πολιτικών κομμάτων, των υπουργών της κυβέρνησης ή των μελών του κοινοβουλίου (OECD, 2022).

Στη Γαλλία⁴, ήδη από το 1957 είχε δημιουργηθεί το Centre International de Prospective, και από το 1960 το Futuribles. Κατά τη δεκαετία του 1960, τα περισσότερα υπουργεία είχαν ήδη μονάδες εκπόνησης μελετών πρόγνωσης, ενώ μελέτες Προοπτικής Διερεύνησης εκπονούνταν από δύο οργανισμούς: το Commissariat Général du Plan που ανήκε στο γραφείο του πρωθυπουργού και την Délégation Interministérielle à l'Aménagement du Territoire et à l'Attractivité Régionale (DATAR) που δημιουργήθηκε το 1963 (Roëls, 2020). Αρχικά διατυπώνονταν επισημάνσεις για το πιθανό μέλλον της εθνικής επικράτειας, μερικές φορές με μια προοπτική απαισιόδοξη, σχεδόν καταστροφική, η οποία όμως προκάλεσε τη διαμόρφωση πολιτικών και την ανάληψη δράσεων. Για παράδειγμα, τα αποτελέσματα του πρώτου προγράμματος Προοπτικής Διερεύνησης που πραγματοποιήθηκε από τη DATAR δημοσιεύθηκαν το 1971, είχαν τον τίτλο «Μια εικόνα της Γαλλίας το έτος 2000: το σενάριο του μη ανεκτού». Σήμερα, η εδαφική προοπτική διερεύνηση εκπονείται από την Agence Nationale de la Cohesion des Territoires (ANCT) (πρώην DATAR, DIACT και CGET).

Στην Ελλάδα, το 2022 δημιουργήθηκε Ειδική Γραμματεία Μακροπρόθεσμου Σχεδιασμού⁵, υπό την Προεδρία της Ελληνικής Κυβέρνησης, με στόχο την εκπόνηση Strategic Foresight που επικεντρώνεται σε στρατηγικές προβλέψεις και σε Προοπτικές Διερευνήσεις, στα πλαίσια του μακροπρόθεσμου εθνικού σχεδιασμού, σε μια σειρά από τομείς όπως είναι οι τεχνολογικές εξελίξεις, η κλιματική αλλαγή, το δημογραφικό πρόβλημα, η απασχόληση, η ενέργεια και άλλα. Ειδικές ομάδες επιστημόνων συνεργάζονται με το Joint Research Center της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που διερευνούν τις μεγά-τάσεις για το έτος 2040 (Megatrends 2040), και ήδη παράγουν εκθέσεις και αναφορές. Εντούτοις, δεν έχει προκύψει ακόμη κάποια σχετική έκθεση που να αφορά άμεσα τη χωρική ανάπτυξη και τις προκλήσεις της. Σημειώνεται ότι στην Έκθεση Megatrends 2040 της Ειδικής Γραμματείας, γίνεται μια σύντομη αναφορά στην Αστικοποίηση (Μεγατάση 4), χωρίς όμως αυτή να συνδέεται επαρκώς και συγκεκριμένα με άλλους παράγοντες που την αφορούν άμεσα (π.χ. στέγαση, πληθυσμός, μεταφορές, κλπ.), ενώ η όποια προοπτική διερεύνηση είναι εξαιρετικά συνοπτική και ίσως αόριστη, δεν φαίνεται με βάση ποια στοιχεία, μέθοδο και επεξεργασία ποιων σεναρίων έχουν προκύψει, με αποτέλεσμα να είναι μάλλον περιορισμένη η χρησιμότητά τους στο σχεδιασμό.

⁴ www.strategie.gouv.fr/thematiques/vision-prospective-de-france_

⁵ Με το ΠΔ 19/2022 (ΦΕΚ 54/Α/14-3-2022).

4.1 Ο εθνικός σχεδιασμός στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα έχει θεσμοθετηθεί η συσχέτιση των σχεδίων του κάθε επιπέδου στρατηγικού σχεδιασμού. Ειδικότερα, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο Ν. 4447/2016 «Χωρικός Σχεδιασμός-Βιώσιμη Ανάπτυξη», όπως τροποποιήθηκε και ισχύει, ο στρατηγικός πολεοδομικός σχεδιασμός μέσω των Τοπικών Πολεοδομικών Σχεδίων οφείλει να «εναρμονίζεται με τις κατευθύνσεις των Περιφερειακών και των Ειδικών Χωροταξικών Πλαισίων και περιλαμβάνουν τις αναγκαίες ρυθμίσεις για την επίτευξη των σκοπών τους» (άρθρο 7). Τα Χωροταξικά σχέδια πρέπει να εναρμονίζονται με την Εθνική Χωρική Στρατηγική (ΕΧΣ), η οποία αποτελεί ένα «κείμενο βασικών αρχών πολιτικής για την ανάπτυξη και το σχεδιασμό του χώρου, καθώς και για το συντονισμό των διαφόρων πολιτικών που έχουν χωρικές συνέπειες. Περιλαμβάνει ενδεικτικές κατευθύνσεις χωρικής οργάνωσης, τους βασικούς άξονες, καθώς και τους μεσοπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους στόχους χωρικής ανάπτυξης στο επίπεδο της Γενικής Κυβέρνησης και των επιμέρους φορέων της και δεν έχει δεσμευτικό χαρακτήρα. Αποτελεί ενδεικτική βάση για τους μακροχρόνιους στόχους του χωρικού σχεδιασμού, καθώς και άλλων πολιτικών με χωρικές συνέπειες και για τον συντονισμό των χωροταξικών πλαισίων, των επιμέρους επενδυτικών σχεδίων και προγραμμάτων του Κράτους, των Ο.Τ.Α. και των δημόσιων νομικών προσώπων, καθώς και πλαισίων, σχεδίων και προγραμμάτων που έχουν σημαντικές συνέπειες στην ανάπτυξη και συνοχή του εθνικού χώρου» (άρθρο 3). Έως σήμερα δεν έχει εκπονηθεί η Εθνική Χωρική Στρατηγική, ούτε είναι γνωστό περισσότερο συγκεκριμένα, τι θα περιλαμβάνει. Θα μπορούσε κανείς να υποθέσει ότι η ΕΧΣ, εφόσον μάλιστα δεν είναι δεσμευτική, θα μπορούσε να διαμορφώνει το όραμα της χωρικής οργάνωσης και ανάπτυξης της εθνικής επικράτειας. Η διαμόρφωση όμως αυτού του οράματος δεν αποτελεί μια απλή διαδικασία, και απαιτεί ένα μεγάλο αριθμό εισροών⁶, οι οποίες επίσης θα πρέπει να προκύψουν από την επεξεργασία άλλων στρατηγικών σχεδίων και προγραμμάτων. Ως τέτοιο πρόγραμμα, αναφέρουμε το Εθνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης (ΕΠΑ)⁷, που είναι ένα μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα με ορίζοντα πενταετίας. Απαρτίζεται από τα Τομεακά Προγράμματα Ανάπτυξης (ΤΠΑ) και Περιφερειακά Προγράμματα Ανάπτυξης (ΠΠΑ), τα οποία καταρτίζονται, αντίστοιχα, από τα αρμόδια Υπουργεία και τις Περιφέρειες και περιλαμβάνουν τους στόχους του μεσοπρόθεσμου αναπτυξιακού προγραμματισμού στον τομέα ευθύνης του αντίστοιχου φορέα, με βάση τον προγραμματισμό του ΕΠΑ και την κατανομή των πόρων του ΕΠΑ που του αναλογούν. Η διαδικασία εκπόνησης τόσο των Τομεακών όσο και των Περιφερειακών Προγραμμάτων Ανάπτυξης, όπως εκτίθεται σε αυτά, δεν υποδηλώνει ότι το ΕΠΑ προέκυψε από επαρκή μελέτη των θεμάτων που πραγματεύονται. Πρόκειται μάλλον για προγράμματα που σκοπό έχουν την απορρόφηση – ή διανομή – των διαθέσιμων οικονομικών πόρων σε έργα και δράσεις, με βάση στρατηγική/ές, οι οποίες δεν υπακούουν σε κάποιο,

⁶ Σύμφωνα με το άρθρο 3 του Ν. 4447, στην εκπόνηση της Εθνικής Χωρικής Στρατηγικής «λαμβάνονται υπόψη τα προγράμματα οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, το Εθνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης, το πλαίσιο δημοσιονομικής στρατηγικής και το εθνικό πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων, τα συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα, το Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα, οι διεθνείς, ευρωπαϊκές και εθνικές πολιτικές για την προστασία του περιβάλλοντος, καθώς και άλλα γενικά ή ειδικά προγράμματα εθνικής ή διαπεριφερειακής κλίμακας, που επηρεάζουν σημαντικά τη διάρθρωση και ανάπτυξη του εθνικού χώρου»

⁷ Το Εθνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης (ΕΠΑ) θεσμοθετήθηκε με το ν. 4635/2019 με σκοπό την υιοθέτηση ενός ολοκληρωμένου συστήματος για τον σχεδιασμό, τη διαχείριση, την παρακολούθηση και τον έλεγχο των παρεμβάσεων που χρηματοδοτούνται από τους εθνικούς πόρους του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ). Με το ΕΠΑ εισάγονται η μεσοπρόθεσμη στοχοθεσία και η υπαγωγή των παρεμβάσεων του ΠΔΕ σε στρατηγικούς στόχους και ιεραρχούμενες αναπτυξιακές προτεραιότητες. Το ΕΠΑ για την προγραμματική περίοδο 2021-2025, εγκρίθηκε το 2020 και ξεκίνησε την 1η Ιουλίου 2021 με την σταδιακή ενεργοποίηση έως την 31η Δεκεμβρίου 2021, των επιμέρους Τομεακών και Περιφερειακών Προγραμμάτων Ανάπτυξης που το απαρτίζουν. Ορίζονται 5 αναπτυξιακοί στόχοι που αφορούν πέντε πυλώνες: Έξυπνη Ανάπτυξη, Πράσινη Ανάπτυξη, Κοινωνική Ανάπτυξη, Ανάπτυξη Υποδομών, Εξωστρέφεια.

σαφές μακροπρόθεσμο όραμα. Ένα τέτοιο όραμα, θα μπορούσε να έχει προκύψει από σύνθετες διεργασίες Προοπτικής Διερεύνησης, έτσι ώστε να προετοιμάζεται το επιθυμητό μέλλον, μέσα από μια ολιστική προσέγγιση. Ουσιαστικά πρόκειται για Προγράμματα τα οποία εναρμονίζονται με τους γενικούς στόχους και προτεραιότητες των Ευρωπαϊκών πολιτικών, με μικρή, και όχι πάντα προφανή συσχέτιση με τις πραγματικές ιδιαιτερότητες των εθνικών και περιφερειακών καταστάσεων και αναγκών, παρόντων και μελλοντικών. Ανάλογες παρατηρήσεις θα μπορούσαν να διατυπωθούν και για τη στρατηγική Καινοτομίας και Έξυπνης Εξειδίκευσης. Αντίθετα με τα παραπάνω σχέδια, η Εθνική Χωρική Στρατηγική δε θα μπορούσε να είναι μεσοπρόθεσμη. Η υλοποίησή της εξαρτάται από τα Χωρικά Σχέδια και Πλαίσια των κατώτερων επιπέδων, των οποίων η εκπόνηση και θεσμοθέτηση αποτελεί μια μακρόχρονη διαδικασία. Ένα όμως από τα βασικά ερωτήματα που τίθενται, που αφορά τη διαμόρφωση του αναπτυξιακού προτύπου της χώρας, είναι το εξής: μελέτες Προοπτικής Διερεύνησης περιφερειακό επίπεδο θα μπορούσαν να τροφοδοτούν την εκπόνηση της Εθνικής Χωρικής Στρατηγικής, ή αντίθετα, είναι χρήσιμο και εφικτό, να υλοποιούνται μελέτες Foresight σε περιφερειακό και σε τοπικό επίπεδο, αφού εκπονηθεί προηγουμένως μελέτη Εθνικής Χωρικής Στρατηγικής;

Τέλος, σημαντικό θέμα προς θεώρηση είναι η αυτόνομη θεώρηση της ανάπτυξης του χώρου από διαφορετικούς φορείς σχεδιασμού: για την επεξεργασία της χωρικής πολιτικής είναι αρμόδιο το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, ενώ για την περιφερειακή αναπτυξιακή πολιτική οικονομικά υπουργεία, τα οποία, για την άσκηση των αρμοδιοτήτων τους που έχουν σαφή χωρική διάσταση, μάλλον δε συνεργάζονται επαρκώς, με αποτέλεσμα να μην επιτυγχάνεται στον επιθυμητό βαθμό μια ολοκληρωμένη προσέγγιση της ανάπτυξης (Ασπρογέρακας και Καλλιώρας, 2020), και ίσως υπονομεύονται τα οφέλη της Προοπτικής Διερεύνησης.

4.2 Ο χωρικός σχεδιασμός σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο

Τα χωρικά σχέδια εξουσιοδοτούνται από το νόμο να ρυθμίσουν μόνο τη χωρική οργάνωση μιας συγκεκριμένης διοικητικής ενότητας λαμβάνοντας υπόψη μια πλειάδα παραγόντων, οι οποίοι - φαινομενικά - μπορεί να είναι ανεξάρτητοι του σχεδιασμού, αλλά έχουν χωρικές επιπτώσεις. Σύμφωνα με το Ν. 4447/2016 όπως ισχύει, σε περιφερειακό επίπεδο ο χωρικός σχεδιασμός υλοποιείται μέσω των Περιφερειακών Χωροταξικών Πλαισίων (ΠΧΠ) λαμβάνοντας υπόψη τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ). Τα πρώτα επιδιώκουν να εξασφαλίσουν την αιεφόρο οργάνωση του χώρου και των δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται σε αυτόν. Τα ΠΕΠ σκοπό έχουν τη χρηματοδότηση των δημόσιων παρεμβάσεων, αλλά και την πρόκληση μοχλεύσεων ιδιωτικών πόρων, σε συνδυασμό με το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων. Το όραμα, η συμβατότητα και οι συνέργειες όλων των σχεδίων και προγραμμάτων, χωρικών και τομιακών πρέπει να εξασφαλίζεται, αν και αυτό έχει αποδειχθεί δυσχερές, και ενίοτε όχι επαρκές. Για παράδειγμα, σε ιδιαίτερα πολύπλοκες καταστάσεις, όπως εκείνη που προέκυψε από τις πλημμύρες του 2023 στη Θεσσαλία, ο τυπικός σχεδιασμός πιθανόν δεν είναι σε θέση να αντιμετωπίσει περίπλοκα θέματα όπως η αναδιάρθρωση της γεωργικής παραγωγής, το οικιστικό δίκτυο και τα έργα υποδομής, σε συνθήκες κλιματικής αλλαγής, οικονομικής δυσπραγίας, κοινωνικής έντασης και πολλαπλών αβεβαιοτήτων για το μέλλον.

Σε τοπικό επίπεδο, ο σχεδιασμός υλοποιείται από τα Τοπικά Πολεοδομικά Σχέδια (ΤΠΣ), και κατά περίπτωση, από τα Ειδικά Πολεοδομικά Σχέδια (ΕΠΣ) που εναρμονίζονται με τον υπερκείμενο χωρικό σχεδιασμό. Τα Τοπικά Πολεοδομικά Σχέδια αποτελούν στρατηγικά σχέδια, και έχουν συγκεκριμένη αποστολή και δυνατότητες προγραμματισμού, ρυθμίσεων χρήσεων γης και βασικών υποδομών⁸. Ειδικότερα, σύμφωνα με το θεσμικό πλαίσιο εκπόνησης των ΤΠΣ:

Στο 1ο Στάδιο της Α' φάσης της μελέτης, προβλέπεται η διάγνωση των δυνατοτήτων και προβλημάτων χωρικής ανάπτυξης και οργάνωσης του ΟΤΑ (ή Δημοτικής Ενότητας), και η διατύπωση εναλλακτικών σεναρίων χωρικής ανάπτυξης. Η φάση Διάγνωσης της Κύριας Μελέτης ΤΠΣ αναλύει και αξιολογεί τα χωρικά δεδομένα και συνδέει τα τοπικά δεδομένα με τις πολιτικές και τις χωρικές τους επιπτώσεις, σε σχέση με τον ευρύτερο δημοτικό, ενδοπεριφερειακό και διαπεριφερειακό χώρο. Εντούτοις, η διάσταση του μέλλοντα χρόνου απουσιάζει από τη φάση εκπόνησης της διάγνωσης της υπό μελέτη περιοχής. Τα ζητήματα που ο νόμος επιβάλλει να εξετάζονται, αντιμετωπίζονται με προβολές του παρόντος στο μέλλον.

Το 2ο Στάδιο της Α' φάσης έχει ως στόχο την οριστική διατύπωση της Πρότασης του ΤΠΣ, όπως αυτή απορρέει από το σενάριο που έχει επιλεγεί, με βάση την ενσωμάτωση των αποτελεσμάτων της διαδικασίας διαβούλευσης επί της Κύριας Μελέτης ΤΠΣ και της ΣΜΠΕ. Η Πρώτη Ενότητα της Α' Φάσης αφορά τις «χωρικές κατευθύνσεις» του σχεδίου, κατά την οποία παρουσιάζονται οι επιλογές του επικρατέστερου σεναρίου και το χωρικό πρότυπο σχεδιασμού⁹. Σκοπός της Δεύτερης Ενότητας της μελέτης είναι, μεταξύ άλλων:

α) Η συσχέτιση των κατευθύνσεων του υπερκείμενου χωρικού σχεδιασμού, άλλων πολιτικών που αλληλοεπιδρούν με αυτόν, και των εισροών από τις υποστηρικτικές μελέτες και τα τοπικά δεδομένα που έχουν καταγραφεί. Θα ήταν χρήσιμο ο υπερκείμενος σχεδιασμός να έχει προκύψει και από μελέτες Προοπτικής Διερεύνησης και να μην προσεγγίζεται στατικά, αλλά δυναμικά, αξιολογώντας τις πολλαπλές τάσεις και τις προκλήσεις του μέλλοντος.

β) Ο προσδιορισμός εναλλακτικών σεναρίων και ο εντοπισμός των υφιστάμενων Πλεονεκτημάτων/ Δυνατοτήτων και των Μειονεκτημάτων/Κινδύνων στην περιοχή μελέτης στη βάση κριτηρίων βιώσιμης χωρικής ανάπτυξης για κάθε εναλλακτικό σενάριο, και τέλος η πρόταση του επικρατέστερου σεναρίου επίσης, μάλλον θα πρέπει να αντιμετωπίζεται με βλέμμα προς το μέλλον. Το ζήτημα της ύπαρξης του οράματος αφορά άμεσα την πολιτική ανάπτυξης της πόλης και γενικότερα την αστική και πολεοδομική πολιτική. Αυτό θα πρέπει χαρακτηρίζει την πόλη στο μέλλον και σύμφωνα

⁸ Ν. 4447/2016 όπως τροποποιήθηκε και ισχύει και οι πρόσφατες νέες τεχνικές προδιαγραφές των ΤΠΣ (Απόφ. αριθμ. ΥΠΕΝ/ΔΠΟΛΣ/72343/1885/28-7-2021, ΦΕΚ 3545/Β/2021). Σύμφωνα με το άρθρο 7 του Ν. 4447/2016, «1. Τα Τοπικά Πολεοδομικά Σχέδια (ΤΠΣ) αποτελούν σύνολα κειμένων, χαρτών και διαγραμμάτων, με τα οποία καθορίζονται το πρότυπο χωρικής οργάνωσης και ανάπτυξης και τα βασικά προγραμματικά μεγέθη, όρια πολεοδομικών ενοτήτων και οικισμών, οι χρήσεις γης, οι όροι και περιορισμοί δόμησης, οι σημαντικές πολεοδομικές παρεμβάσεις, Ζώνες Υποδοχής Συντελεστή Δόμησης (Ζ.Υ.Σ.), ζώνες ειδικών πολεοδομικών κινήτρων, το οδικό δίκτυο, τα λοιπά μεταφορικά, τεχνικά και περιβαλλοντικά δίκτυα και υποδομές, μέτρα προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή, μέτρα υποστηρικτικά της αντιμετώπισης έκτακτων αναγκών και διαχείρισης συνεπειών φυσικών και τεχνολογικών καταστροφών και λοιπών απειλών, καθώς και κάθε άλλο μέτρο, όρος ή περιορισμός που απαιτείται για την ολοκληρωμένη χωρική ανάπτυξη και οργάνωση της περιοχής μελέτης.

2. Τα ΤΠΣ καλύπτουν την έκταση μιας ή περισσότερων δημοτικών ενοτήτων ενός δήμου. Μπορεί επίσης να καλύπτουν και την έκταση δημοτικών ενοτήτων που βρίσκονται σε όμορους δήμους, μετά από σχετικές αποφάσεις των οικείων δημοτικών συμβουλίων. Τα ΤΠΣ εναρμονίζονται με τις κατευθύνσεις των Περιφερειακών και των Ειδικών Χωροταξικών Πλασίων και περιλαμβάνουν τις αναγκαίες ρυθμίσεις για την επίτευξη των σκοπών τους».

⁹ Στο χωρικό πρότυπο περιλαμβάνονται τα βασικά στοιχεία της χωρικής οργάνωσης και τα προγραμματικά μεγέθη. Σκοπός της Ενότητας είναι η καταγραφή, επεξεργασία και σχολιασμός βασικών χωρικών παραμέτρων που είναι απαραίτητες για τη διατύπωση της πρότασης χωρικής οργάνωσης και ο εντοπισμός των τάσεων και προοπτικών χωρικής ανάπτυξης και οργάνωσης των οικισμών της ΔΕ.

με αυτό διαμορφώνονται και οι συγκεκριμένες στρατηγικές για την υλοποίησή του (Gaffikin & Sterrett, 2006, Zugasti κ.ά., 2011)¹⁰. Η εμπειρία από τα προγενέστερα των ΤΠΣ, Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια, δείχνει ότι η διαμόρφωση και επεξεργασία οράματος και σεναρίων αποτελεί μια σχεδόν τυπική διαδικασία, που γίνεται μάλλον στο παρασκήνιο της μελέτης και δεν αποτελεί το προϊόν μιας ευρείας και ουσιαστικής διαβούλευσης.

Για παράδειγμα, ακόμη και για την μητροπολιτική Αθήνα, το Ρυθμιστικό Σχέδιο αυτής (που επέχει και θέση Περιφερειακού Χωρικού Πλαισίου) δεν υπηρετεί κάποιο συγκεκριμένο μελλοντικό όραμα, επαρκώς επεξεργασμένο μέσα από ευρείες συμμετοχικές διαδικασίες. Εν γένει, τα σενάρια που διαμορφώνονται δεν αποτελούν απόρροια κάποιου σαφούς οράματος για την ανάπτυξη της υπό μελέτη περιοχής, και συνοψίζονται σε λίγες, σχεδόν τυπικές φράσεις, με αποκλειστικό στόχο ίσως την ικανοποίηση των προδιαγραφών εκπόνησης των Σχεδίων. Σε κάθε περίπτωση πάντως, στον προσδιορισμό του οράματος και την επιλογή του σεναρίου προς υιοθέτηση, δεν συμμετέχουν ούτε οι εμπλεκόμενοι φορείς, ούτε οι πολίτες. Η διαβούλευση που πραγματοποιείται εκ των υστέρων, αφορά το ήδη επιλεγθέν από τη δημοτική αρχή αναπτυξιακό σενάριο και εν πολλοίς αφορά θέματα ατομικής κατανομής της παραγόμενης γαιοπροσόδου και τον προσδιορισμό βασικών δημόσιων υποδομών. Επίσης συχνά είναι μάλλον εξαιρετικά δυσχερές το να προσδιορισθεί και να γίνει κατανοητή η επαρκής συσχέτιση του οράματος και του επιλεγθέντος σεναρίου με τις προτεινόμενες πολεοδομικές ρυθμίσεις. Θα μπορούσε να ισχυρισθεί κανείς ότι με την πρακτική αυτή, βασικές αρχές της δημοκρατικής τοπικής διακυβέρνησης τίθενται σε δοκιμασία.

Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι μια από τις κύριες αδυναμίες των μελετών ΤΠΣ είναι πως δεν προβλέπονται, ούτε αξιολογούνται οι επιπτώσεις της εφαρμογής του σχεδίου που προκύπτει από κάθε αναπτυξιακό σενάριο της περιοχής μελέτης, αντίθετα με τη λογική του Foresight. Θεωρείται, σχεδόν αξιωματικά ότι οι επιπτώσεις θα είναι θετικές, ή τουλάχιστον ότι θα οδηγήσουν σε μια κατάσταση καλύτερη από την υπάρχουσα. Όμως αυτή η παραδοχή δεν διασφαλίζει ότι οι χωρικές ρυθμίσεις του σχεδιασμού θα είναι και οι βέλτιστες δυνατές, τουλάχιστον στην περίπτωση εκδήλωσης φαινομένων και διαμόρφωσης καταστάσεων που δεν έχουν διερευνηθεί ούτε πιθανολογικά. Το κάθε ένα από τα σενάρια που εξετάζονται κατά την εκπόνηση ενός ΤΠΣ, ή τουλάχιστον τα επικρατέστερα από αυτά, θα πρέπει να εξετάζονται και σε σχέση με τις επιπτώσεις τους, και οπωσδήποτε σε σχέση με το όραμα από το οποίο απορρέουν.

5. Συμπεράσματα

Οι αλλαγές στο σύγχρονο κόσμο είναι ταχείες και ευρείες, και κυριαρχεί η αβεβαιότητα για το μέλλον. Το μέλλον είναι πολλαπλό και δεν μπορεί να προβλεφθεί, λόγω της μη γραμμικότητάς του. Πλέον προωθείται η ενσωμάτωση της Εδαφικής Προοπτικής Διερεύνησης στον πολεοδομικό σχεδιασμό (American Planning Association, 2022), καθώς και η ενσωμάτωση του Foresight και στη μεθοδολογία των προγραμμάτων ανθεκτικότητας (resilience) των πόλεων (Molarius κ.ά., 2018). Η ανθεκτικότητα πλέον δε θα πρέπει να αφορά μόνο το παρόν ή το βραχυπρόθεσμο μέλλον, δίνοντας προσωρινές λύσεις, αλλά να σχεδιάζει με σκοπό τη διασφάλιση της ευημερίας των επόμενων γενεών. Μέχρι στιγμής οι μελέτες ανθεκτικότητας εκπονούνται στο παρόν, για το μέλλον, με γνώμονα το παρελθόν, ενώ αντίθετα, η Προοπτική Διερεύνηση σχεδιάζει στο παρόν για το μέλλον, με γνώμονα το μακροπρόθεσμο μέλλον (Scoblic, 2020).

¹⁰ Οι τρεις βασικές ομάδες που βοηθούν στην ανάπτυξη οράματος είναι: α) πολιτικοί αρχηγοί, που καθορίζουν τις φιλοδοξίες και το αξιακό πλαίσιο των μελετών, β) η τεχνική ομάδα, που αναπτύσσει την κατάλληλη στρατηγική, και γ) οι πολίτες- κοινωνία, οι οποίοι με τον τρόπο τους βοηθούν και αυτοί στη διαμόρφωση του οράματος (The Ateliers of the Committee of the Regions, 2011)

Οπωσδήποτε η εκπόνηση μελετών Εδαφικής Προοπτικής Διερεύνησης για μικρές χωρικές ενότητες θα ήταν εκ του περισσού. Όμως, όταν πρόκειται για σημαντικό μέγεθος χωρικές ενότητες, μεγάλα αστικά κέντρα ή μητροπολιτικές περιοχές που αντιμετωπίζουν σημαντικές προκλήσεις, οι μελέτες Εδαφικής Προοπτικής Διερεύνησης αποκτούν νόημα και ουσιαστική σημασία. Κρίσιμη όμως είναι η εκπόνηση μελετών Εδαφικής Προοπτικής Διερεύνησης σε επίπεδο περιφερειών, για την επεξεργασία των Περιφερειακών Χωρικών Πλαισίων, αλλά και για την υπερκείμενη των Περιφερειακών, Εθνική Χωρική Στρατηγική. Επίσης, εξαιρετικά χρήσιμη θα ήταν η εκπόνηση τομεακών μελετών Foresight που θα στήριζαν – τουλάχιστον ορισμένα – από τα Ειδικά Χωρικά Πλαίσια (τουρισμού, βιομηχανίας, κλπ.). Επισημαίνουμε πάντως ότι, βασικό θέμα είναι η διάκριση του χωρικού σχεδιασμού από τον αναπτυξιακό σχεδιασμό στην Ελλάδα, ο οποίος δεν επιτρέπει την ταυτόχρονη θεώρηση χωρικών και αναπτυξιακών θεμάτων.

Οι μελέτες Territorial Foresight δεν υποκαθιστούν σε καμία περίπτωση το χωρικό σχεδιασμό, αλλά αντίθετα μπορούν να τον ενισχύουν και να αυξάνουν την αποτελεσματικότητά του. Το ισχύον θεσμικό πλαίσιο δεν επιβάλλει την εκπόνηση τέτοιων μελετών, αλλά φυσικά δεν τις αποκλείει ή απορρίπτει. Οι προδιαγραφές των χωρικών σχεδίων ενσωματώνουν κάποια χαρακτηριστικά της προσέγγισης της Προοπτικής Διερεύνησης, αλλά αμφισβητείται η ουσιαστική αξιοποίησή τους, αφού δε δίνεται επαρκής προσοχή στη συμμετοχικότητα και στη συνεργασία μεταξύ εμπειρογνομόνων, πολιτών και φορέων, αλλά ούτε και στη χρήση τεχνικών μέσων και μεθόδων που θα καταστήσουν πιο εύκολη την επικοινωνία και αλληλεπίδραση μεταξύ των ενδιαφερομένων, προκειμένου να προσδιορισθούν οι στόχοι που θα πρέπει να επιτευχθούν στο μέλλον, σε συνθήκες αβεβαιότητας. Ως εκ τούτου, θα ήταν χρήσιμο να ενθαρρυνθεί η δικτύωση μεταξύ βασικών παραγόντων του σχεδιασμού (υπεύθυνων χάραξης πολιτικής, ερευνητών, επιχειρήσεων, άλλων ενδιαφερόμενων μερών). Ζήτημα αποτελεί το κατά πόσο οι χωροτάκτες, οι πολεοδόμοι, οι οικονομολόγοι της ανάπτυξης και η διοίκηση έχουν την πρόθεση, τη δυνατότητα, το χρόνο ή τη διάθεση να εκπονήσουν και να αξιοποιήσουν μελέτες Προοπτικής Διερεύνησης, προβαίνοντας στη δύσκολη σύνθεση όλων των πληροφοριών και προοπτικών που διαφαίνονται από τέτοιες, να ερμηνεύσουν τα ευρήματά τους και να τα μετουσιώσουν σε χωρικές ρυθμίσεις και πολιτικές (Devisme & Ounvard, 2015).

Συμπερασματικά θεωρούμε ότι εφόσον στο σύγχρονο και περίπλοκο κόσμο που χαρακτηρίζεται από αβεβαιότητες και κινδύνους, η ρύθμιση, ανάπτυξη και διαχείριση του χώρου είναι μια απαιτητική, περίπλοκη και επίπονη διαδικασία, ίσως θα έπρεπε να επιχειρηθεί και στη χώρα μας, έστω και πιλοτικά, η εκπόνηση μελετών Εδαφικής Προοπτικής Διερεύνησης, με στόχο τη βελτίωση αδύναμων στοιχείων του σχεδιασμού, αλλά και την ενίσχυση των δημοκρατικών διαδικασιών παραγωγής του.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Ασπρογέρακας Ε., Καλλιώρας Δ. (2020) Χωρικός και αναπτυξιακός σχεδιασμός στην Ελλάδα: ζητήματα σύμπλεξης, *Αειχώρος*, τχ. 31, σελ. 62-93.
- Γιαουτζή, Μ., & Στρατηγέα, Α. (2011). Χωροταξικός Σχεδιασμός. Θεωρία και πράξη. Αθήνα: Κριτική.

Ξενόγλωσση

- American Planning Association (2021), PAS QuickNotes No. 94.
- American Planning Association (2022), APA Foresight.
- Amini H., Saeed Jabalameli M. and Mohammad H. (2021), Development of regional foresight studies between 2000 and 2019: an overview and co-citation analysis, *European Journal of Futures Research*, 9:1.

- Brunet R., Deler J.-P. (1993) Prospective, in Brunet R., Ferras R., Théry H. (dir.), *Les mots de la géographie. Dictionnaire critique*. Reclus, La Documentation française.
- Conway, M. (2014). Foresight: an introduction. <https://thinkingfutures.net/downloads/foresightintro>
- Conway, M. (2016). Foresight infused strategy development: A How-To Guide for Using Foresight in Practice. Thinking Futures, Ed., Melbourne, Australia.
- Cordobes, S. & Gilli, F. (2018) Inviter le public à participer à la prospective territoriale: véritable ouverture ou faux semblant? », *Horizons publics*, n° 4, pp. 84-87.
- Cordobes S. (2021) Repenser l'aménagement des territoires, *Constructif* 2021/3 (N° 60), pp. 61–65. <https://doi.org/10.3917/const.060.0061>.
- Cuhls, K. (2003). From Forecasting to Foresight Processes- New Participative Foresight Activities in Germany. *Journal of Forecasting*, pp. 93-111. doi:10.1002/for.848.
- Daffara, P. (2011) Rethinking tomorrow's cities: Emerging issues on city foresight. *Futures: the journal of policy, planning and futures studies*, 43, pp. 680-689.
- Devisme, L. & Ouvrard, P. (2015). Acteurs intermédiaires de la mobilisation territoriale: les enseignements des démarches de prospective-action. *Lien social et Politiques*, (73), 73–93. <https://doi.org/10.7202/1030952>.
- Dixon, T., Montgomery, J., Horton-Baker, N., & Farrelly, L. (2018). Using urban foresight techniques in city visioning: Lessons from the Reading 2050 vision. *Local Economy*, 33(8), pp. 777-799.
- European Commission. (2019). Long term challenges and EU R&I policy. Brussels: European Union. doi:10.2777/328504.
- European Foresight Platform. (2010). European Foresight Platform. Retrieved from European Commission: <http://www.foresight-platform.eu/>
- Gaffikin, F., & Sterrett, K. (2006). New Visions for Old Cities: The Role of Visioning in Planning. *Planning Theory & Practice*, 7(2), pp. 159-178.
- Gavigan, J., & Scapolo, F. (2001). Foresight and the Long-Term View for Regional Development.
- Georghiou, L., Cassingena, J., Keenan, M., Miles, R., & Popper, R. (2008). Foresight Methodology. In R. Popper, *The Handbook of Technology Foresight* (pp. 44-88). Cheltenham: Edward Elgar.
- Godet, M. (2012). To Predict or to Build the Future? Reflections on the Field and Differences between Foresight and la Prospective. *The futurist*, pp. 46-49. <http://en.lapropective.fr/dyn/anglais/articles/to-predict-or-to-build-the-future.pdf>.
- Hartmann, C. (2011). From Urban Foresight to Urban Futures? Potentials and Limitations of Forward-Looking Activities for Integrated Urban Development. In M. Schrenk, V. Popovich, & P. Zeile, *Change for Stability- Lifecycles of Cities and Regions. The role and possibilities of foresighted planning in transformation processes*. (16th International Conference on Urban Development, Regional Planning and Information Society ed., pp. 335-343). Schwechat: REAL CORP 2011.
- Hejazi, A. (2011). Answering 18 Hot Questions on Forecast & Foresight. *Futures Discovery*.
- Hermant-de Callataÿ, C. (2011). The Role of Urban Foresight in Regional Policy. In *The Ateliers of the Committee of the Regions* (Ed.), *Urban Governance in the EU: Current Challenges and Future Prospects* (pp. 115-127). EUROPEAN UNION, Committee of the Regions.
- Hoogeveen, Y., & Ribeiro, T. (2011). Urban Foresight from an Environmental Perspective. In *The Ateliers of the Committee of the Regions, & European Union, Committee of the Regions* (Ed.), *Urban Governance in the EU: Current Challenges and Future Prospects* (pp. 103-114).
- Horton, A. (1999, February). Forefront: a simple to successful guide foresight. (Camfort Publishing LTD, Ed.) *Foresight*, 1(1), pp. 5-9.
- Hyndman, R. J., & Athanasopoulos, G. (2018, April). *Forecasting: principles and practice* (2nd ed.). Melbourne, Australia: Otexts. (<https://otexts.com/fpp2/>).
- Inayatullah, S. (2008). Six pillars: futures thinking for transforming. *Foresight*, 10(1), pp. 4-21.
- Güell, M. F. J., & Redondo, L. (2012). Linking territorial foresight and urban planning. *Foresight*, 14(4), pp. 316-335. doi:10.1108/14636681211256107.

- Miles, I., Keenan, M., & Koi-Ova, J. (2003). Handbook of Knowledge Society Foresight. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
- Miles, I., Keenan, M., Clar, G., & Svanfeldt, C. (2002). Practical Guide to Regional Foresight in the United Kingdom. Belgium: European Communities.
- Miller, R. (2006). Futures studies, scenarios, and the "possibility space". In Think Scenarios, Rethink Education. Paris: OECD publishing.
- Popper, R. (2008). How are foresight methods selected? *Foresight*, 10(6), pp. 62-89.
- Puglisi, M., & Marvin, S. (2002). Developing urban and regional foresight: exploring capacities and identifying needs in the North West, *Futures*, 34, pp. 761-777.
- Ratcliffe, J., & Krawczyk, E. (2011). Imagineering city futures: The use of prospective through scenarios in urban planning, *Futures*, 43(7), pp. 642-653.
- Ravetz, J. (2011). Urban Sunergy - Foresight. In The Ateliers of the Committee of the Regions, Urban Governance in the EU: Current Challenges and Future Prospects. European Union, Committee of the Regions.
- Ravetz, J., & Douglas Miles, I. (2016). Foresight in cities: on the possibility of a "strategic urban intelligence". (Emerald Group Publishing Limited, Ed.) *Foresight*, 18(5), pp. 469-490.
- Torre, A. (2023). Contribution to the theory of territorial development: a territorial innovations approach. *Regional Studies*, 1–16. <https://doi.org/10.1080/00343404.2023.2193218>.
- UNDP (2014a) Foresight the manual. Global Centre for Public Service Excellence. Singapore: UNDP.
- UNDP (2014b). Foresight as a Strategic Long-Term Planning Tool for Developing Countries. Global Centre for Public Service Excellence. Singapore: UNDP.
- UNDP (2018). Foresight Manual: Empowered Futures for the 2030 Agenda. Global Centre for Public Service Excellence. Singapore: UNDP.
- Wendell, B. (1996a). An Overview of Futures Studies. In R. Slaughter, & DDM Media Group (Ed.), The Knowledge Base of Futures Studies (Vol. 1, pp. 28-56). Hawthorn, Victoria, Australia.
- Wendell, B. (1996b). What do we mean by futures studies? In R. Slaughter, New Thinking for a New Millennium (pp. 3-25). London: Routledge.
- Zugasti, I., Hernaez, O., Destatte, P., Van Cutsem, M., & Arle Roels, C. (2011). An initial assessment of territorial forward planning/foresight projects in the European Union. Committee of the Regions. European Union.

Τριανταφυλλόπουλος Νικόλαος
 Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
 email: ntriant@uth.gr

Τσιάλτας Βαλάντης
 Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
 email: valantis_1996@yahoo.gr

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Νίκος Τριανταφυλλόπουλος

Ευάγγελος Ασπρογέρακας

Νικόλαος Γαβανάς

Ανέστης Γουργιώτης

Σπύρος Νιαβής

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Ελένη Ανδρικοπούλου – Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Πασχάλης Αρβανιτίδης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Παναγιώτης Αρτελάρης – Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Σοφία Αυγερινού-Κολώνια – Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Αθηνά Βιτοπούλου – Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Γιώργος Βλόντζος – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Νικολός Βογιαζίδης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Γεωργία Γεμεντζή – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ηλίας Γεωργαντάς – Πανεπιστήμιο Κρήτης

Αθηνά Γιαννακού – Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Σπύρος Γκολφινόπουλος – Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Άσπα Γοσποδίνη – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Δημήτρης Γούσιος – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Πάυλος-Μαρίνος Δελλαδέτσιμας – Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Αλέξης Δέφνερ – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Δέσποινα Διμέλλη – Πολυτεχνείο Κρήτης

Ασπασία Ευθυμιάδου – Ελληνικός Γεωργικός Οργανισμός «Δήμητρα»

Μιχάλης Ζουμπουλάκης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ελισάβετ Θωίδου – Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Γιώργος Κανδύλης – Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

Νικόλαος-Γεώργιος Καραχάλης – Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Κώστας Καρτάλης – Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο

Αθηνών Γρηγόρης Καυκαλάς – Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Ειρήνη Κλαμπατσέα – Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Χάρης Κοκκώσης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Παναγιώτης Κοσμόπουλος – Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Βύρων Κοτζαμάνης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Χρήστος Κουσιδώνης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Αλέξανδρος-Φαίδων Λαγόπουλος – Ακαδημία Αθηνών & Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Κώστας Λαλένης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
 Λόης Λαμπριανίδης – Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
 Λίλα Λεοντίδου – Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
 Παύλος Λουκάκης – Πάντειο Πανεπιστήμιο
 Θωμάς Μαλούτας – Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
 Δημήτρης Μέλισσας – Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
 Αγγελική Μενεγάκη – Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
 Θεόδωρος Μεταξάς – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
 Κώστας Μπαγινέτας – Αποκεντρωμένη Διοίκηση Θεσσαλίας - Στερεάς Ελλάδος
 Νίκος Μπάτης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
 Ηλίας Μπεριάτος – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
 Κώστας Μωραΐτης – Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
 Σπύρος Νιαβής – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
 Μαρί-Νοέλ Ντυκέν – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
 Δημήτρης Οικονόμου – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
 Απόστολος Παπαγιαννάκης – Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
 Κωνσταντίνος Περάκης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
 Γιώργος Πετράκος – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
 Μάγδα Πιτσιάβα-Λατινοπούλου – Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
 Σεραφείμ Πολύζος – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
 Αντώνης Ροβολής – Πάντειο Πανεπιστήμιο
 Νίκος Σαμαράς – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
 Άρης Σαπουνάκης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
 Κώστας Σερράος – Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
 Παντολέων (Παντελής) Σκάγιαννης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
 Σοφία Σκορδίλη – Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
 Νίκος Σουλιώτης – Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών
 Δημήτρης Σταθάκης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
 Αναστασία Τασοπούλου – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
 Πάρις Τσάρτας – Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
 Γιώργος Τσιλιμίγκας – Πανεπιστήμιο Αιγαίου
 Δημήτρης Τσιώτας – Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
 Δημήτρης Φουτάκης – Διεθνές Πανεπιστήμιο
 Γιώργος Φωτόπουλος – Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
 Μάριος Χαϊνταρλής – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
 Όλγα Χριστοπούλου – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
 Μανώλης Χριστοφάκης – Πανεπιστήμιο Αιγαίου
 Γιάννης Ψυχάρης – Πάντειο Πανεπιστήμιο

Περιεχόμενα

ΤΕΥΧΟΣ
ISSUE

39

ΕΤΟΣ
YEAR

2024

Σαμαράς Νικόλαος 6

Η διαμόρφωση του διεθνούς θεσμικού πλαισίου για την προστασία της ιστορικής κληρονομιάς των πόλεων. 60 χρόνια από τη Χάρτα της Βενετίας

Γεμεντζή Γεωργία 27

Μια κριτική επισκόπηση της σχέσης πολεοδομικού σχεδιασμού και του συστήματος των χρήσεων γης στην Ελλάδα: διαχρονική εξέλιξη, προκλήσεις και σκέψεις για το μέλλον

Τριανταφυλλόπουλος Νικόλαος, Τσιάλας Βαλάντης 50

Η χωρική προοπτική διερεύνηση (territorial foresight) και το ελληνικό σύστημα χωρικού σχεδιασμού

Λεβέντη Θεοδοσία 65

Οι προσδιοριστικοί παράγοντες της εγκληματικότητας στην Ελλάδα -μία εμπειρική διερεύνηση

ISSN: 1109-5008

e-ISSN: 2944-9847

<https://journals.lib.uth.gr/index.php/aeihoros/index>